

Improving Economic Mechanisms Of Small Business Development On The Basis Of Green Entrepreneurship

Umarov Sardor

Head of the Department of Youth Affairs, Kokand University

Annotation.

The paper examines the economic mechanisms for developing small business on the basis of green entrepreneurship. The essence of green entrepreneurship is clarified through its distinctions from conventional entrepreneurship. The mechanisms are classified into four groups: financial-credit, fiscal-budgetary, institutional, and infrastructural. Barriers to the green transition faced by small businesses are systematised and directions for overcoming them are proposed. The study substantiates an integrated approach to improving these mechanisms.

Keywords: green entrepreneurship, green economy, small business, economic mechanism, green investment, resource efficiency, sustainable development, tax incentives.

Annotatsiya

Tezisda yashil tadbirkorlik asosida kichik biznesni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etiladi. Yashil tadbirkorlikning mohiyati an'anaviy tadbirkorlikdan farqli jihatlari orqali aniqlashtiriladi. Iqtisodiy mexanizmlar to'rt guruhga — moliyaviy-kredit, soliq-budjet, institutsional va infratuzilma mexanizmlariga tasniflanadi. Kichik biznes subyektlarining yashil o'tishga to'sqinlik qiluvchi to'siqlari tizimlashtiriladi va ularni bartaraf etish yo'nalishlari taklif etiladi. Tadqiqot natijasida mexanizmlarni takomillashtirishning majmual yondashuvi asoslanadi.

Kalit so'zlar: yashil tadbirkorlik, yashil iqtisodiyot, kichik biznes, iqtisodiy mexanizm, yashil investitsiya, resurs samaradorligi, barqaror rivojlanish, soliq rag'batlari.

Kirish

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni bugungi kunda global iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishiga aylandi [4, 8]. O'zbekiston Respublikasi 2018-yilda Parij bitimini ratifikatsiya qilib, issiqxona gazlarining yalpi ichki mahsulot birligiga solishtirma ajratmalarini qisqartirish bo'yicha miqdoriy majburiyatni qabul qildi. Ushbu majburiyatni bajarish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori bilan 2019–2030-yillar davrida yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi tasdiqlangan [1]; keyinchalik strategiyaning maqsadli ko'rsatkichlari 2022-yil 2-dekabrda PQ-436-son qarori bilan yangilanib, 2030-yilga qadar issiqxona gazlari solishtirma ajratmalarini 2010-yil darajasidan 35 foizga qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ulushini 30 foizdan oshirish, sanoatda energiya samaradorligini kamida 20 foizga oshirish vazifalari belgilangan [2].

Muhim jihat shundaki, Strategiyaning o'zida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun innovatsion yechimlarni joriy etishda kichik biznesning faol ishtirok etmayotgani milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning ustuvor maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilayotgan omillardan biri sifatida qayd etilgan [1]. Ya'ni muammo me'yoriy darajada tan olingan, biroq uni hal etishning yaxlit iqtisodiy mexanizmi hali shakllanmagan.

Kichik biznesning bu jarayondagi o'rni ikki jihatdan qaraladi. Bir tomondan, kichik korxonalar soni ko'p bo'lgani uchun ularning jamlangan ekologik yuki sezilarli; ikkinchi tomondan, kichik biznes moslashuvchanligi tufayli yangi yashil texnologiyalarni tez o'zlashtirish, ekologik innovatsiyalarni sinovdan o'tkazish va yangi bozor nishlarini egallash imkoniyatiga ega [6]. Shu sababli yashil tadbirkorlikni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Yashil tadbirkorlikning mohiyati

Yashil tadbirkorlik — foyda olish maqsadi bilan bir qatorda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish yoki ekologik muammolarni hal etish maqsadini ham o'z ichiga olgan tadbirkorlik faoliyati turi [6, 7]. Uning an'anaviy tadbirkorlikdan asosiy farqlari 1-jadvalda keltirilgan.

Taqqoslash mezon	An'anaviy tadbirkorlik	Yashil tadbirkorlik
Asosiy maqsad	Foydani maksimallashtirish	Foyda va ekologik samara uyg'unligi
Resurslarga munosabat	Resurs — xarajat elementi	Resurs — tejash va qayta ishlash obyekti
Chiqindilarga munosabat	Chiqindi — yo'qotish	Chiqindi — potensial xomashyo
Vaqt ufqi	Qisqa va o'rta muddat	Uzoq muddat
Samaradorlik mezon	Rentabellik, foyda normasi	Rentabellik va resurs sig'imi, uglerod izi
Raqobat ustunligi manbai	Narx, sifat	Ekologik sertifikat, brend, resurs tejamkorligi

1-jadval. An'anaviy va yashil tadbirkorlikning qiyosiy tahlili

Iqtisodiy nazariyada yashil tadbirkorlikning maqsadga muvofiqligi bo'yicha munozara mavjud. An'anaviy qarashga ko'ra, ekologik talablarni kuchaytirish korxona xarajatlari oshiradi va raqobatbardoshlikni pasaytiradi. Muqobil yondashuv — M.Porter va K.van der Linde tomonidan asoslangan gipoteza [5] — oqilona ishlab chiqilgan ekologik me'yorlar innovatsiyaga undashi, resurs samaradorligini oshirishi va oqibatda korxona raqobatbardoshligini kuchaytirishi mumkinligini ko'rsatadi. Kichik biznes sharoitida ikkinchi yondashuvning amal qilishi mexanizmlarning to'g'ri loyihalanganiga bevosita bog'liq.

Iqtisodiy mexanizmlarning tasnifi

Ilmiy adabiyotlar va xalqaro tashkilotlar tavsiyalari tahliliga tayangan holda [8, 9] yashil tadbirkorlikni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini to'rt guruhga tasniflash taklif etiladi (2-jadval).

Mexanizm guruhi	Asosiy vositalari	Kutilayotgan iqtisodiy samara
Moliyaviy-kredit	Imtiyozli yashil kreditlar, foiz stavkasi subsidiyasi, lizing, kafolat fondlari, yashil obligatsiyalar	Boshlang'ich investitsiya to'sig'ini pasaytirish, qaytarilish muddatini qisqartirish
Soliq-budjet	Ekologik uskuna uchun soliq imtiyozlari, tezlashtirilgan amortizatsiya, ifloslantirish uchun to'lovlar, grantlar	Yashil investitsiyaning nisbiy foydaliligini oshirish
Institutsional	Ekologik sertifikatlash, yashil standartlar, davlat xaridlarida ustunlik, klaster va kooperatsiya	Bozorga chiqish imkoniyatini kengaytirish, tranzaksiya xarajatlari kamaytirish
Infratuzilma va bilim	Konsalting xizmatlari, biznes-inkubatorlar, texnoparklar, kadrlar tayyorlash, ma'lumot bazalari	Ma'lumot assimetriyasini kamaytirish, kompetentlik yetishmovchiligini bartaraf etish

2-jadval. Yashil tadbirkorlikni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlari

Ushbu mexanizmlar alohida qo'llanilganda samarasi cheklangan bo'ladi. Masalan, imtiyozli kredit berilsa-da, tadbirkor yashil texnologiyalar haqida ma'lumotga ega bo'lmasa yoki mahsulotini sotish bozori shakllanmagan bo'lsa, investitsiya qaytmaydi. Shu sababli mexanizmlarni majmual — bir-birini to'ldiruvchi tarzda qo'llash tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznes uchun to'siqlar va ularni bartaraf etish

Ilmiy adabiyotlar va xorijiy tajriba tahlili [8, 9] kichik biznes subyektlarining yashil o'tishga to'sqinlik qiluvchi asosiy to'siqlarini tizimlashtirish imkonini beradi (3-jadval).

To'siq turi	Namoyon bo'lishi	Bartaraf etish yo'nalishi
Moliyaviy	Yuqori boshlang'ich investitsiya, uzoq qaytarilish muddati, garov yetishmasligi	Imtiyozli kreditlash, kafolat fondi, lizing, ulushli moliyalashtirish
Informatsion	Texnologiyalar va imtiyozlar haqida ma'lumot yetishmasligi	Yagona ma'lumot platformasi, konsalting markazlari
Kadrlar	Yashil texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmasining yo'qligi	Maqsadli o'qitish dasturlari, malaka oshirish
Bozor	Ekologik mahsulotga to'lovga qodir talabning pastligi	Davlat xaridlarida ustunlik, iste'molchi ongini oshirish, markirovka
Institutsional	Standartlar va sertifikatlash tartibining murakkabligi	Kichik biznes uchun soddalashtirilgan sertifikatlash tartibi

3-jadval. Yashil o'tish to'siqlari va ularni bartaraf etish yo'nalishlari

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Yashil tadbirkorlik an'anaviy tadbirkorlikdan maqsadlar tizimi, resurslarga munosabat, vaqt ufqi va samaradorlik mezonlari bilan farqlanadi; bu farqlar rag'batlantirish mexanizmlarini loyihalashda hisobga olinishi lozim.
2. Iqtisodiy mexanizmlarni moliyaviy-kredit, soliq-budjet, institutsional hamda infratuzilma va bilim guruhlariga tasniflash mexanizmlar tizimini yaxlit ko'rish va ular o'rtasidagi bo'shliqlarni aniqlash imkonini beradi.
3. Mexanizmlarning samarasi ular majmual qo'llanilganda ortadi: moliyaviy qo'llab-quvvatlash bozor talabini shakllantirish va kadrlar tayyorlash bilan uyg'unlashtirilishi kerak.
4. Kichik biznes uchun eng sezilarli to'siq moliyaviy va informatsion xarakterga ega, shu sababli imtiyozli moliyalashtirish va konsalting infratuzilmasini rivojlantirish ustuvor yo'nalish hisoblanadi.
5. Yashil tadbirkorlikni rag'batlantirish samaradorligini baholash uchun faqat moliyaviy ko'rsatkichlar emas, resurs sig'imi va uglerod izi kabi ekologik indikatorlarni ham o'z ichiga olgan mezonlar tizimi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.10.2019-y., 07/19/4477/3867-son. — URL: <https://lex.uz/docs/-4539502>

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.12.2022-y., 07/22/436/1061-son. — URL: <https://lex.uz/docs/-6303230>
- O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-maydagi O'RQ-328-son "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir). — URL: <https://lex.uz/docs/-2006789>
- Pearce D., Markandya A., Barbier E. Blueprint for a Green Economy. — London: Earthscan, 1989. — 192 p.
- Porter M.E., van der Linde C. Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship // Journal of Economic Perspectives. — 1995. — Vol. 9, No. 4. — P. 97–118.
- Dean T.J., McMullen J.S. Toward a Theory of Sustainable Entrepreneurship // Journal of Business Venturing. — 2007. — Vol. 22, No. 1. — P. 50–76.
- Schaltegger S., Wagner M. Sustainable Entrepreneurship and Sustainability Innovation // Business Strategy and the Environment. — 2011. — Vol. 20, No. 4. — P. 222–237.
- UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. — Nairobi: United Nations Environment Programme, 2011.
- OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2023: An OECD Scoreboard. — Paris: OECD Publishing, 2023.